

РОЗДІЛ 10 ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 398.87

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.56>

ЛЮДИНА ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ НАУКОВИХ РЕФЛЕКСІЯХ 20-21 СТОЛІТЬ

MAN AND SOCIO-CULTURAL SPACE IN WESTERN EUROPEAN SCIENTIFIC REFLECTIONS OF THE 20-21 CENTURIES

Павлова А.К.,

*orcid.org/0000-0001-6214-8738**кандидат філологічних наук, доцент,**докторант кафедри фольклористики**Начально-наукового інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті проаналізовано праці західноєвропейських представників гуманітаристики про людину, її сутність, домінуючі атрибути. Проблема людини й соціокультурного простору стала об'єктом численних наукових дискусій як періоду модернізму, так і постмодерну. До осмислення концептуального значення особистості в розвитку соціуму та художньої культури долучалися антрополози, культурологи, фольклористи, психологи, історики, філософи тощо. Проблема має інтегративний характер і потребує використання компаративного, структурно-типологічного, історико-типологічного та інших методів. У системі духовної культури виокремлюються не лише час і простір, на тлі яких формується, розвивається й удосконалюється особистість, але й, власне, культурне середовище, носії культури. Завдяки ефективному засвоєнню семіотичних маркерів духовно-практичного життя людина може репрезентувати моральний та естетичний ідеали, екзистенційні цінності часу.

Багатогранна діяльність особистості, участь у подієвості сприяють розкриттю діалектики ідеального – наявного, а також уможливають перетворення реальної моделі на взірцеву, що може послужити орієнтиром у структурованні власного буття.

Наукові студії західноєвропейських учених ХХ–ХХІ ст. різняться ракурсом з'ясування засадничого ядра, що оприявнюється через сутнісноонтологічний образ. Характер концептуальних підходів залежить від особливостей втілення життєвого образу. Таким чином, одні проєкти використовують різні методи, а інші – онтологометафізичний підхід, який розкриває зміст цієї методології.

Сучасний західноєвропейський дискурс представлений різноманітними концепціями людини. Одні вчені стоять на позиціях неомізму, інші – використовують антропологічні ідеї, решта – синтезують традиційне й нове. Науковий екскурс присвячений теоретичним напрацюванням А. Гелена, Ж. Граньє, Т. Ранча, Ф. Герхарда, Х. Арангурена, О. Маркварда, Дж. Серла.

Ключові слова: людина, світ, антропоцентризм, вербальні структури, лінгвістичне осмислення, мотиваційні моделі, компенсація, символи, порівняння.

The article analyzes the works of Western European representatives of humanitarianism about man, his essence, dominant attributes. The problem of man and socio-cultural space became the object of numerous scientific discussions both in the period of modernism and in postmodernism. Anthropologists, culturologists, folklorists, psychologists, historians, philosophers, etc. contributed to the understanding of the conceptual meaning of the individual in the development of society and artistic culture. The problem has an integrative nature and requires the use of comparative, structural-typological, historical-typological and other methods. In the system of spiritual culture, not only time and space are distinguished, against the background of which a personality is formed, developed and perfected, but also, in fact, the cultural environment, the carriers of culture. Thanks to effective assimilation of semiotic markers of spiritual and practical life, a person can represent moral and aesthetic ideals, existential values of time.

Multifaceted human activity, participation in events contribute to the disclosure of the ideal-real dialectic, and also enable the transformation of a real model into an exemplary one, which can serve as a reference point in structuring one's existence.

Scientific studies of Western European scientists of the 20th–21st centuries. differ in the angle of elucidation of the fundamental core, which is manifested through an essentially ontological image. The nature of conceptual approaches depends on the specifics of the embodiment of a life image. Thus, some projects use different methods, while others use an ontologometaphysical approach that reveals the content of this methodology.

Modern Western European discourse is represented by various concepts of man. Some scientists stand on the positions of neo-Thomism, others use anthropological ideas, the rest synthesize the traditional and the new. The scientific excursion is devoted to the theoretical works of A. Helen, J. Granier, T. Ranch, F. Gerhard, H. Aranguren, O. Marquardt, and J. Searle.

Key words: anthropocentrism, man, world, verbal structures, cultural understanding, motivational models, compensation, symbols, comparison.

Постановка проблеми. осягнення проблеми «людина й світ» йде за принципом від Універсуму – до особистості, де центром логічного, лінгвістичного та культурного осмислення стає саме індивід із задіянням до його сутнісних характеристик різноманітних вербальних структур, символів, порівнянь тощо. Отже, особистість мислиться об'єктом того світу, в якому вона побутує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема людини має інтегративний характер, досліджується філософами, антропологами, істориками, соціологами, фольклористами тощо. Відомий український філософ Н. Хамітов у статті «Філософська антропологія: світовий та вітчизняний контексти» визначає філософську антропологію як філософію людини, своєрідну метатегорію в пізнанні особистості та її сутності, науку про її духовний, життєвий та моральний поступи. Учений аналізує важливі теоретичні напрацювання, які актуалізувалися в гуманітаристиці ХХ–ХХІ ст. і слугували методологічним підґрунтям зарубіжної та вітчизняної філософської антропології. Науковий екскурс обертається навколо концепцій М. Шелера, Г. Плеснера, Е. Кассіра, Х. Ортеги-і-Гассета [5].

Сучасна дослідниця І. Матвієнко зосереджує увагу на екзистенційному осмисленні людини у творчості А. Камю, зокрема, проблеми «бунт і людська природа». Філософ представляє власну концепцію людського існування, відповідно до якої життя тлумачиться з точки зору ірраціональності: воно позбавлене сенсу й закономірностей. Учена акцентує на осмисленні онтологічних та гносеологічних сутностей особистості: «Найголовнішим призначенням людини, на думку Камю, є – зрозуміти в чому суть людини бунтівної, та чи можливо тільки за рахунок бунту виправдувати будь-які дії людини. Саме шляхом того, що людина не погоджується з даною ситуацією, і той момент, що визначає слово «ні», є визначальним для людської природи» [2, с. 16].

Постановка завдання. Модус осмислення людини в світовій гуманітаристиці ґрунтується на природно-фізіологічних, індивідуально-психологічних чи соціокультурних особливостях. Таким чином, серед базових стратегій цього осмислення можна виокремити натуралістичну, екзистенційно-персоналістську, раціоналістичну та соціологічну. Водночас, у наукових інтерпретаціях людини часто синтезуються різні підходи, використовуються як частково, так і загалом.

Метою статті є аналіз проблеми «людина та соціокультурний простір» у працях західноєвропейських учених філософсько-антропологічного

спрямування 20–21 століть. **Завдання** – виокремити детермінанти та домінуючі атрибути людини з урахуванням інтегративних підходів до її осмислення.

Виклад основного матеріалу. Сутність антропоцентризму в сучасному науковому дискурсі окреслюється з різних позицій. Зокрема, модус осягнення світу йде від домінуючої, якою постає сама особистість, оприявнюється поліаспектна структура з близькими та віддаленішими траєкторіями. Увесь онтологічний простір сприймається стосовно його впливу на простір людини, який вибудований та окреслений нею в рамках життєвих першоджерел, ставлення «Я» до «Іншого», виявів «Я-в-бутті», діалектики добра і зла, прекрасного та потворного, величного та низького. Поряд із тим, увесь образ зовнішнього світу наділяється людськими здатностями логічного мислення, емоційного сприйняття, постаючи як світ суджень, рефлексій, соціальних та родових взаємовідносин. До окреслення образу світу використовується антропологічна термінологія, зокрема та, що стосується мисленнєвої та мовленнєвої діяльності, виявів поведінки, норову тощо. У творенні образу світу також виявляється певна амбівалентність: від споконвічного усвідомлення природної єдності зі світом – до осягнення своєї відмінності від когось іншого, що долучається до переосмислення суб'єктності в процесі культуротворчості.

Сучасна філософська думка визначає *антропоцентризм* через «сукупність поглядів на людину як кінцеву мету світобудови та центр Всесвіту. Історично формується на ґрунті архаїчного антропоморфізму, який досягнув найбільшого розвитку у давньогрецькій релігії, пізніше – у християнстві. Психологічною передумовою антропоцентризму є особливості усвідомлення людиною себе суб'єктом світовідношення» [4, с. 133].

Осмислення антропоцентризму розкривається через поняття світогляду і методу, і, відповідно, особистість постає основою світобудови та неодмінною метою всього, що відбувається в бутті, динаміці та діалектиці. У антропоцентричній парадигмі культури модель людини вирізняється з-поміж іншого простору своєю значимістю, а світ, водночас, постає лиш обрамленням, фоном, за яким вона стежить і який видозмінюється завдяки активній людській діяльності [4, с. 78].

Простежуючи розвиток філософської думки, починаючи від твердження Протагора «Людина є міра всіх речей: наявних, якщо вони існують, і ненаявних, якщо вони не існують», можна виокремити магістральні концепції антропо-

центризму. Відповідно до метафізичного підходу, особистість асоціюється з абсолютним буттям, що обертається в часо-просторовому континуумі. За другим – космологічним – постає центром Універсуму на тлі перетворень природи. Відповідно до ціннісного антропоцентризму, особистість наділена множинністю цінностей [1, с. 78].

Аналізуючи наукові праці філософсько-антропологічного спрямування, можна простежити їхні відмінності на основі представлення засадничого ядра, яким є сутнісноонтологічний образ. Власне, кожна концепція вирізняється в тому плані, яким чином втілюється ідея життєвого образу. У одних проектах використовується значний за обсягом матеріал, а в інших – єдиний онтологометафізичний підхід, який розкриває сутність цієї наукової позиції.

Проблеми людини та її буття постали в центрі наукових студій німецького філософа і соціолога, одного з фундаторів філософської антропології А. Гелена. Теоретичні постулати вченого позначені впливом феноменології, філософії життя. Осмисленню антропологічних проблем присвячена методологічна праця «Людина. Її природа та місце у світі» (1940) [7].

Аналізуючи людину в плюралістичному ключі, соціолог виокремлює поняття «діяльність», «дія», вважаючи її домінантним атрибутом особистості. Пропонуючи сутнісну оцінку цього поняття, вчений переконує у відсутності подвійності процесів та результатів, розділенню на два полюси – суб'єктивність та об'єктивність, духовне та фізичне. Найважливішою характеристикою людини є дія, завдяки якій особистість змінює світ, бере участь у процесах творення культури. На думку А. Гелена, про різні види спільнот можна говорити тоді, коли йдеться про кореляцію однієї дії з іншою та в ансамблі різноманітних дій [8].

У вченні А. Гелена виокремлюються три етапи в людській історії: перший ознаменувався переходом від мисливства та збирання до аграрної діяльності доби неоліту. Другий вирізняється переходом від політеїзму до монотеїзму, і, зрештою, третій етап – пов'язаний із науково-технічним прогресом, трансформаціями в різних сферах життя. Філософа заінтригувала проблема «людина і магія», оскільки, на його думку, усе магічне, демони й боги перебувають у межах самої природи, а посмертне життя, хоч і постає як певна надія, сприймалось древньою людиною як реальність, оскільки відображалось у певних діях, пов'язаних із підготовкою до нової сфери побутування [8].

Французький філософ Ж. Граньє також розробляв антропологічну проблематику, проте

питання сенсу та мети життя людини розкриваються ним інтегральним шляхом: і з онтологічних, і з метафізичних позицій. Мислитель спеціалізувався на дослідженні наукової спадщини Ф. Ніцше, представляючи свої міркування і сутнісні оцінки в низці фундаментальних праць, зокрема, «Проблема істини у філософії Ніцше» (1966), «Дискурс світу» (1977), «Метафізичний інтелект» (1987) тощо. Учений є автором низки наукових неологізмів, таких, як: «індивідуальне Я», «єдине Я», «трансреальне» та інші.

У комплексному дослідженні «Метафізичний інтелект» Ж. Граньє актуалізує поняття тотальності буття, оскільки досягнення життєвих сенсів особистості потребує залучення різних критеріїв та підходів, зокрема філософсько-антропологічного характеру. Поняття тотальності буття в працях філософа асоціюється з розумінням трансцендентного. Також у наукових студіях приділяється увага такому визначальному атрибуту особистості, як людяність, що постає в системі інших характеристик, які виявляються взаємозалежними. Мислення постає домінантою цієї своєрідної структури, а також розвитку людини та людського. Сама особистість у творчості Ж. Граньє уявляється розумом із його рефлексивністю, здатністю до витворювання семіотичних образів, емотивністю. Поняття буття корелює з поняттям інтегралу, а життя тіла і життя в загальному сенсі стають основою для людського «Я» з її унікальним мисленням [10, с. 22].

Одна з вагомих праць сучасного німецького філософа Т. Ренча – «Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія» (1990), у якій він розмірковує про людину, її світ та особливу людську реальність. Апелюючи до наукових дискурсів М. Гайдеггера та Л. Вітгенштайна, автор представляє антропологічний вимір етики як практичної, засадничої філософії. Осмислення інтенції цілісності асоціюється з поняттям «базисної людської ситуації», засвоєння якої у процесі життєдіяльності сприяє формуванню цілісної моральної особистості [3, с. 188–191].

У творчості Т. Ренча «первинний людський світ» порівнюється з принципом раціональності, відповідно, будь-яке філософське осмислення обертається навколо цього світу. Мислитель вважає, що проблема «конституювання світу» значно ширша від того ракурсу, який подають різні суміжні дисципліни, оскільки трансцендентальна антропологія вирізняється потужнішим теоретичним підґрунтям та акцентуванням на рефлексивності.

Запропонована німецьким ученим філософсько-антропологічна модель – це водночас і філософія життя, і метафізичний ракурс трансцендентальної філософії. Т. Ренчем представлена система магістральних постулатів, зокрема:

- все суще виникає лише в обрії людського світу;
- обрій світу ідентичний життю особистості;
- поза життям, над ним або під ним нічого не існує;
- образ людського світу твориться завдяки свободі, дочасності в сукупності з мовою;
- саме неповторність робить життя серйозним, і завдяки неповторності уможливаються прекрасне та щастя [13, с. 89–90].

Трансфер традицій німецької класичної філософії об'єктивується у творчості Ф. Герхардта, який аналізує проблему самовизначення людини. Одним із магістральних завдань сучасної філософської антропології учений вважає дослідження природи людини, але не лише через суто біологічний ракурс, а через її здібності та досягнення. У наукових студіях філософа використано поняття «деспеціалізованість» у значенні магістральної ознаки людини, багатогранної в своїх життєвих здобутках та «поліморфної» в різних виявах. Мотиваційні моделі, а також моделі поведінки – поліаспектні, і здебільшого серед інших істот саме людина спроможна певним чином використовувати ті надбання, які стали наслідком розвитку як у біологічному плані, так і в інтелектуальному.

Ф. Герхардт актуалізує дилему етика – мораль, а щодо витоків постання етики в загальній системі знань передусім звертається до напрацювань античних філософів. Він вважає, що «виникнення етики у греків можна пов'язати з політичною та культурною кризою, яку свідомо переживали в Афінах у V столітті до н.е. Якщо традиційний образ стає сумнівним, ви повинні запитати себе, що робити зараз» [9, с. 30].

У сучасному гуманітарному дискурсі представлено різноманітні концепції особистості, зокрема й такі, що дотримуються тенденцій неомізму, а також ті, що залучають певні аспекти антропологічних ідей, синтезують традиційне й нове. Таку тенденцію можна простежити на прикладі творчості відомого іспанського філософа Х. Арангурена, який дослухається до констанцій античної філософії, зокрема Аристотеля. Власне, цей іспанський учений представляє такий ракурс, як неотомістська філософська антропологія [6].

Учений насамперед акцентує увагу на специфічних завданнях напряму, що є життєздатним лише з уможливленням інтегративного підходу до

осмислення людини, оскільки якийсь моноформатний підхід зведе нанівець усі важливі напрацювання і представить проблематику в одновірному полюсі [6].

У одному з розділів книги «Філософська антропологія» (2003) аналізується саме поняття «життя» у порівнянні з поняттям інертності, а також йдеться про ексцентричний характер людини, риси диференціації. Х. Арангурен вважає людину «ексцентричною» істотою, оскільки вона наділена здатністю переборювати обмеженість інстинктами, а також егоцентричною. Таким чином, духовний устрій особистості відкриває шлях до здолання певних імпульсивностей, що співвідноситься з її суб'єктивністю, а справжнім знанням можна вважати таке, яке за суттю є правдою речей [6].

Розмірковуючи про душу, іспанський учений вдається до її аргументації як нематеріального феномена, без якої неможливо уявити існування чогось живого, однак душа і тіло представляють співвіднесені атрибути, а не якісь відокремлені субстанції. Душа постає тією структурною сутністю, формою, принципом, завдяки якому тіло наповнюється життям. Філософа також інтригує проблема кореляції понять «людина», «індивід», «особистість». На його думку, «особистість – це те, що робить наше життя незамінним, абсолютним, нерелятивізованим, єдиним, священним» [6, с. 188]. Визнання себе особистістю дозволяє усвідомити те, що це – не засіб для маніпуляцій, і в ній втілена власна мета» [6, с. 188–189].

Домінантним поняттям філософської антропології доби модернізму є поняття «компенсація». Про це можна дізнатися із наукових робіт німецького філософа і педагога О. Маркварда. Серед його численних праць – «Прощання з основним» (2000), «Апологія випадкового» (2000), «Скепсис як філософія кінцевого» (2002), «Індивід та поділ влади» (2004), «Щастя у нещасті» (2007), «Скепсис у сучасну епоху» (2007) та інші.

Науковий дискурс цієї доби спрямований на осмислення людини як специфічної істоти, інтенція якої націлена на подолання різних недоліків завдяки компенсації, яка асоціюється з поняттям відшкодування за ті негаразди в житті, які не пов'язані з поганими вчинками людини. Таким чином, зло, що не лежить у сфері безпосередньої моральної діяльності людини, належить до виявів людської долі.

У модерністському дискурсі О. Маркварда акцентовано, що домінантність терміна «компенсація» у філософській антропології уможливила визначення та програмування різних виявів ком-

пенсації в багатогранній людській діяльності [12]. Розкриваючи сутність компенсацій, дослідник детермінує їх через так звану урівноваженість недостатніх станів, які можна чимось замінити або поновити. Окрім одиничних компенсацій, йдеться про наявність цілих комплексів, які сприяють формуванню певного компенсаційного стану, стабільності та витривалості [11, с. 41].

Відповідно до теорії компенсації, антропологічна специфіка людини унеможлиблює її побутування в сучасному світі без історичного надбання. Окрім процесів удосконалення, культура епохи модерну наповнена особливими компенсаціями: від занурення у власну історію – до заперечення тенденцій новітньої епохи та відчуття драматизму стосовно негативних трансформацій буття [12, с. 61].

У сучасному дискурсі простежується також значний інтерес до теми соціальної онтології. Зокрема, в розробках Дж. Серла запропоновано розширити коло наукової проблематики та долучити ще одну сферу під назвою «філософія соціуму». Ученого цікавлять проблеми ментальності, особливості розвитку та функціонування мови в аспекті парадигми культури, їхній взаємозв'язок та специфіка, тому він не виводить на різні полюси осягнення біологічний, ментальний та культурний рівні буття особистості. Світ людської реальності, вважає Дж. Серл, є цілісним і унікальним. Він розпочинається з мікроелементів, які синтезуються в більш складні структури, і серед них – живі системи, які постали внаслідок конститутивних змін. З-посеред різних видів живої природи є ті, що мають нервову систему, наділені здатністю до регенерації та підтримки свідомості, а також власної інтенціональності, а далі – колективної [14].

Дж. Серл актуалізує полеміку про два рівні існування людини – мисленнєвий та фізичний. Аргументує, що дихотомія свідомості та фізич-

ного рівня є спрощеною та помилковою, отже, в осягненні сутності буття і матеріалізм, і монізм йдуть оманливими шляхами. Він наводить приклади, по-перше, про дуалістів, які, міркуючи про кількість видів речей і якостей, указують на число два, по-друге, моністів, котрі вказують лише на одиничне. Водночас, вважає філософ, справжня помилка тих та інших – в тому, що вони загалом затіяли такі обрахунки: «Монізм і матеріалізм визначаються в термінах дуалізму та менталізму, і оскільки визначення менталізму та дуалізму суперечливі, то монізм та матеріалізм успадковують цю суперечливість» [15, с. 45–50].

Таким чином, проблема антропоцентризму в сучасному гуманітарному дискурсі обертається навколо дилеми людина – світ, де людина мислиться як мікрокосм, а весь безмежний світ – як макрокосм, людина – як опорний центр Всесвіту. Означена дилема розкривається завдяки двом паралелям: з одного боку, спрямування від мікрокосму – до макрокосму, де образ світу твориться за допомогою антропологічного коду, а, з іншого, від світу – до людини, коли образ людини репрезентується завдяки моделям, мотиваціям, метафорам, зовнішнім кодам тощо.

Висновки. Від давнини до сьогодення проблема людини, її сутності, інтенціональності, емотивності, впливу на інших членів соціуму та на світ ідей ставала предметом численних дискусій, причому в різних галузях наукового знання. У сучасній гуманітаристиці антропологічна проблематика представлена в поліаспектному осмисленні, власне, в поєднанні різноманітних концептуальних підходів, традицій, взаємодії між кількома парадигмами. У колі сучасного філософсько-антропологічного дискурсу простежується онтологічна система з магістральними конструктами та особливостями синтезу, серед її аспектів – сутнісний образ людини та сутнісна ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антропологічний код української культури і цивілізації: у двох книгах / О.О. Рафальський, Я.С. Калакура, В.П. Коцур, М.Ф. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 1. 432 с.
2. Матвієнко І.С. Екзистенційне осмислення людини: бунт і людська природа у філософії А. Камю. *Науковий вісник НУБіП України*. 2015. С. 13–18.
3. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія / пер. з нім. В. Приходька. Київ : Дух і літера, 2010. 348 с.
4. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука. 2. вид. І доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
5. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: світовий та вітчизняний контексти. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 5. С. 81–94.
6. Aranguren J. *Anthropologia filosófica*. Madrid : McGraw-Hill Interamericana de España, 2003. 312 p.
7. Gehlen A. *Der Mensch. Seine Natur und seine Stellung in der Welt.* / Hrsg. von Karl-Siegbert Rehberg. 2016. Auflage VIII. 504 s.
8. Gehlen A. *Urmensch und Spätkultur Philosophische Ergebnisse und Aussagen.* / Herausgegeben von Karl-Siegbert Rehberg. 2016. Auflage XXII, 318 s.

9. Gerhardt V. Selbstbestimmung. Stuttgart: Reclam, 1999. 505 p.
10. Granier J. L'intelligence métaphysique. Paris : Éd. du Cerf, 1987. 232 p.
11. Marquard O. Narrare necesse est. Die politische Meinung. 2000. Nr. 362/01. P. 93–95.
12. Marquard O. Philosophie des Stattdessen. Stuttgart : Reclam, 2000. 144 p.
13. Rentsch Th. Miszelle: Metaphysik des Welthorizonts. Metaphysik heute? Schöningh 1987, P. [89]–90.
14. Searle J.R. Making the social world. New York: Oxford univ. press, 2010. 208 p.
15. Searle J.R. The Mystery of Consciousness (review collection). New York: The New York Review of Books. 1997. 224 p.

УДК 398.8(=161.2):811.161.2'37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.57>

КОНЦЕПТ «БАГАТСТВО» В ЗИМОВОМУ ЦИКЛІ УКРАЇНСЬКОЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ

THE CONCEPT OF «WEALTH» IN THE WINTER CYCLE OF THE UKRAINIAN CALENDAR RITUALITY

Трачук К.В.,

orcid.org/0000-0002-0057-4464

*здобувачка ступеня доктора філософії кафедри теорії і методики
української та світової літератури*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

У статті розглядається, як концепт «багатство» реалізується в українській календарній обрядовості зимового циклу. Термін «концепт», є базовим теоретичним поняттям для статті. Проаналізовано мовознавчі дослідження українських науковців. Встановлено, що концепти формуються у свідомості людини на основі певного досвіду. Термін «концепт» використовуються багатьма гуманітарними науками: культурологією, когнітивною лінгвістикою, літературознавством, тому простежено інтеграцію наук, оскільки фольклористика активно використовує цей термін. Ми приймаємо розуміння концепту, викладеного у праці Оксани Кузьменко, яка акцентує увагу на концепті, як багаторівневий, надособистісний мовній одиниці, однак може використовуватися у інших системах поетичної і непоетичної мови.

Основним полем творення українського фольклору є село, тому для традиційної селянської спільноти гоовним завданням було фізичне виживання, (скільки вродить збіжжя, який приплід матиме худоба тощо). Особливості функціонування концепту «багатство» у зимовому циклі календарної обрядовості визначаються загальною семантикою і прагматикою цих свят: магічно забезпечити майбутній врожай та приплід худоби, а також мантичною складовою. Найбільш насиченими на магічні дії є період Різдва (Святої вечері) та на Новий рік (Василя).

Концепт «багатство» в календарній обрядовості зимового циклу реалізується в мікроконцептах: хліб, зерно, свічка, вода, худоба, птаство, бджоли. Джерелами забезпечення багатства для українського селянина традиційного суспільства є хліборобська праця та розведення худоби, птиці. Слабше виражені такі джерела багатства як садівництво і бджолярство. Нами не зафіксовані згадки в обрядовій культурі українського селянина такі джерела збагачення і достатку, як традиційні ремесла, промисли, заробітчанство.

Дослідження концептосфери українського фольклору є перспективним напрямком сучасної фольклористики, що потребує подальших розвідок.

Ключові слова: фольклор, обряд, концепт, мікроконцепт, Різдво, календарна обрядовість.

The article deals with the concept "wealth" is implementation in the Ukrainian calendar ritual of the winter cycle. The term "concept" is the basic theoretical concept of the article. We have analyzed works linguistic research of Ukrainian scientists. It has been established that concepts are formed in the human's mind and are based on certain experiences. The term "concept" is used by many humanities: cultural studies, cognitive linguistics, literary criticism, therefore, the integration of sciences is traced, accordingly folklore studies actively uses this term. We accept the understanding of the concept presented in the work by Oksana Kuzmenko, who emphasizes the concept as a multi-level, suprapersonal language unit, but it can be used in other systems of poetic and non-poetic language.

The main field of creation of Ukrainian folklore is the village, so for the traditional peasant community the task was physical survival (how much grain will be born, what offspring the cattle will have, etc.). The peculiarities of the concept of "wealth" functioning in the winter cycle of calendar rituals are determined by the general semantics and pragmatics of these holidays: magically ensuring the future harvest and offspring of livestock, as well as a mantic component. The period of Christmas (Holy Supper) and New Year's (St. Vasil's Day) are the most saturated with magical activities.